

Manca Schwalbová

Vyhasnuté oči

MARENČIN PT

Manca Schwalbová

VYHASNUTÉ OČI

MARENČIN PT

Ďakujem pani Hilde Hraboveckej, ktorá iniciovala vydanie tejto knihy,
a pani Zuzane Kováčikovej, ktorá poskytla texty a fotografie z rodinného
archívu

A. M.

© Manca Schwalbová, dedičia, 1947, 2011, 2021

© Marenčin PT, spol. s r. o., 2011, 2021

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Cover © Daniel Skákala

Photo © rodinný archív

Prologue © Hilda Hrabovecká

Design © Katarína Marenčinová

900. publikácia, 2. vydanie

ISBN 978-80-569-0871-6 (viaz.)

ISBN 978-80-569-0872-3 (ePDF)

ISBN 978-80-569-0873-0 (ePub)

NAMIESTO ÚVODU

MANCA

Zodpovednosť za záchranu životov tých nevládných úbožiacov, ktorú na seba dobrovoľne zobrala, ju enormne ťažila. Boli dni, keď neprehovorila s nikým z personálu nemocnice. Reagovala len na náreky a volania chorých. Sama so sebou bojovala, ako, čím, kedy a komu skôr poskytnúť pomoc. Pomoc s minimálnymi liečebnými možnosťami, pomoc v minimálnych hygienických podmienkach. A výsledok? Ešte deň ich udrží pri živote, a čo zajtra?!

Pri takzvanej vizite jej lekár SS Mengele diktuje čísla väzňov určených na „Sonderbehandlung“. Cupká popri ňom, pre ňu takými charakteristickými drobnými krokmi. V ruke osudný hárok, s ktorým len ona vedela narábať. Vynechala nadiktované čísla, zamenila s číslami už nežijúcich. Stalo sa aj, že „anjel smrti“, ako sme Mengeleho nazvali, osudný hárok nebral ihneď so sebou, potom manipulácia pokračovala. Výmena čísel za nevožtíkov, ktorí v noci alebo v ten istý deň dokonali.

Koľko pohotovosti, koľko sústredenia, koľko sebakontroly, koľko sebaovládania musela mať v prítomnosti lekára SS naša väzenská lekárka Mancika!

Odpusť mi, moja rovesníčka, že si neviem spomenúť na tvoje meno. Deportovaná si bola zo Slovenska prvými transportmi roku 1942. Ak sa nemýlim, bola si ešte mladšia odo mňa, mala si šesťnásť rokov. Ležala si na pravej strane nemocničného bloku, v prvom rade, na dolnej posteli.

Skoro ráno, ešte ani dobre neotvorila oči, už bola Manca pri tebe. Vlhkou handrou osviežila tvoje rozpalené telo a po hltoch ťa napájala čajom. Keď sa nám podarilo z „Packetenkammeru“ zohnať kondenzované mlieko, sušenú polievku či lieky, rozžiari-la sa Mancina tvár a obdarila nás svojím úsmevom.

Moja rovesníčka z dolnej postele, už si bola taká zoslabnutá, že si sa nedokázala ani s našou pomocou ukryť pred selekciou. Dodnes nemám ani predstavu, ako ťa Mancika zachránila pred „ukazovákcom“ Mengeleho.

Na ten osudný deň, keď si v jej náručí dokonala so slovami: „Nehnevaj sa, Mancici, ale už nevládzem“, nikdy nezabudnem.

(Hilda Hrabovecká: Ruka s vytetovaným číslom. Vydavateľstvo PT, Prístrojová technika, Bratislava 1998, s. 28-29)

PREDSLOV

Prvé vydanie mojej knihy vyšlo v roku 1947. Napísala som ju hneď po skončení vojny.

My všetci, ktorí sme sa po osvienčimskom pekle dožili konca vojny, sme boli, pochopiteľne, naplnení šťastím a radosťou. K tomu sa pridružilo aj hlboké presvedčenie, že víťazstvo nad nacionálnym socializmom bude viesť k vyriešeniu všetkých politických i medziľudských problémov. Aj môj spôsob písania odzrkadľuje túto naivnú vieru.

Nadchádzajúce roky však vytvorili múr medzi ľuďmi, vznikol nový totalitný režim, ktorý si vyžiadal nové ľudské obeť, nových prenasledovaných a vyhnal ďalších ľudí z domovov. Aj môj osud v posledných dvadsiatich piatich rokoch je toho dobrým príkladom.

Je teda potrebné vydanie knihy o Osvienčime, ktorá je síce autentická, ale už desiatky rokov stará? Myslím, že to má zmysel, lebo Osvienčim bol a ostáva fabrikou na smrť a jeho vyhladzovacia mašinéria bola najdokonalejšou a najkonzekventnejšou.

V rámci nového politického vývoja, ktorý sa usiluje o vytvorenie jednotnej Európy, žiaľ, ožívajú aj nacionalistické a antisemitské hnutia. Proti nim treba bojovať hneď od začiatku, aby už

nikdy nemohlo dôjsť k druhému Osvienčimu. Malým príspevkom k tomu by mala byť aj moja kniha.

V knihe opisujem nielen hrôzy, ale aj trnistú cestu jedenástich žien rôznych národností a rôzneho svetonázoru. Spomienky na ne sú pre mňa aj po mnohých rokoch veľmi bolestné.

Svojím rozprávaním som chcela zdôrazniť, že aj v najextrémnejších podmienkach bolo možné ostať človekom, žiť v pravde a zachovať si odvalu. Tieto fenomény ozajstnej, nefalšovanej ľudskosti, ktorú tieto a mnohé ďalšie ženy prejavili, boli a naďalej ostávajú zbraňami bezbranných a sú dôkazom skutočného, neporaziteľného humanizmu.

(preklad predslovu k nemeckému vydaniu knihy Margita Schwalbová: Elf Frauen. Leben in Wahrheit, Plöger Verlag GmbH 1994)

Podnetom na napísanie tejto knihy bola pre mňa reč Krametrovho anglického obhajcu v bergen-belsenskom procese. Tvrdil, že Kramer (bývalý najvyšší komandant Osvienčimu) nemohol ináč konať, keďže v Osvienčime bola spodina židovských get, ktorá ani nevedela, čo si má počať so svojím životom.

Život a umieranie jedenástich mne najbližších žien nech sú odpoveďou na jeho názor. Viem, že podobných osudov bolo na tisíce. Keďže som však chcela neskreslene opísať skutočné udalosti, mohla som si vybrať len takých ľudí, ktorých som dobre poznala a ktorí žili v mojej blízkosti. Sú to ženy rôznych národností a rôznych sociálnych tried.

1. Mala Zimmetbaum, asi 26-ročná úradníčka, Brusel
2. Angela Mária Autsch, 40-ročná mníška, Altenhunden (Vestfálsko) – Mötz pri Innsbrucku (Tirolsko)
3. Danièle Casanova, asi 33-ročná lekárka, Paríž
4. Alma Rosé (van Leeuwen-Boomkampová), 38-ročná huslistka, Viedeň – Utrecht
5. Tamara Grünbergerová, asi 20-ročná ošetrovatelka, Spišská Nová Ves
6. Steffi Kunke, asi 32-ročná učiteľka, Viedeň
7. Mariánka Kaufmannová, asi 35-ročná úradníčka, Praha
8. Anny Blumauer, 40-ročná chyžná, Tegernsee, Bavorsko
9. Viera Nečasová, 16-ročná študentka, Praha
10. Nina, 20-ročná medicčka, Kyjev
11. Maisy Demut, 38-ročná domáca, Esch, Luxembursko

MALA

Mala prišla do tábora s prvým belgickým transportom. Zoznámila som sa s ňou, až keď bola „Dolmetscherin“. Tlmočníčka mala v tábore rôzne úlohy. Okrem vlastnej tlmočnickej práce pri predvádzaní väzňov pred táborové gestapo bola akousi spojkou medzi vedúcimi esesákmi tábora. Preto bola Mala skoro v nepretržitom osobnom styku s nimi, načúvala ich rozhovorom a bola informovaná o udalostiach, o ktorých sme my ani netušili. Mala, prirodzene, vnikla aj do tajomstiev táborového gestapa, a pretože mala pri predvádzaní väzňov možnosť vstúpiť i na pôdu vedľajších táborov, prišla do styku skoro s celým obrovským osvienčimsko-birkenauským komplexom.

Esesáci mali Malu radi a dôverovali jej. Mala si v styku s nimi nikdy nezvykla na určitú intímnosť v spôsobe konania, ktorej často neodolali dievčatá v rovnakej pozícii. Ostala korektná, chladná a dištancovaná. Možno, že si práve týmto správaním získala vedúcich esesákov. Pokladali to za poslušnosť a úctu. Túto mienku o Male si mohli utvoriť len preto, že v nás všetkých naozaj videli len čísla, lepšie či horšie automaty. Keby sa boli raz zahľadeli do Maliných čiernych očí a keby vôbec boli vedeli

čítať v ľudských očiach, neboli by jej dôverovali ani sekundu. Maline oči... nikdy som nevidela viac nenávisti, nenávisti zabalenej do zamatovej černe, ale neúprosne sa predierajúcej na povrch. Nebola to nenávisť inštinktívna, neovládaná. Bola uvedomelá, no tým intenzívnejšia a spalujúcejšia. „Nezabúdaj,” hovorili tieto oči, „že každý, i ten najnepatrnejší vykonávateľ vražedného systému je osobne zodpovedný za vraždy miliónov a každého z nich treba nenávidieť z hĺbky duše a bojovať proti nemu na každom kroku.”

Revír 1942... Noc. Nepreniknuteľná tma. Rev, nadávky, vzlykanie, chrčanie. „Nočník, nočník!” Desiatky kričia naraz. Dve nočné vachy (strážne) potkávajú sa na kýbloch, výkaloch a hľadajú, tápu. V jednej posteli dve-tri, mŕtve so živými, umierajúce s blúznicami. Škrčia sa, zabíjajú, okrádajú, kopú. Skoro nik nespí, lebo v noci sa na revíri zobúdzajú šialenstvo. Revírny personál spí medzi chorými, oddelený od nich dekami pripevnenými na vrch postelí.

Trochu som si zdriemla. Vtom ma zobudí akýsi výkrik. Jedna z ošetrovateliek má pôrodné bolesti. Leží na treťom poschodí jednej z postelí. Kolegyňa vystúpi k nej. „Svetlo!” Svetlo? Kamarátka zapaluje buničitú vatú vo výške tretieho poschodia. Na niekoľko sekúnd sa priestor rozsvieti, potom klesajú kúsok dohárajúcej vaty ako zdrapy smútočnej zástavy. Znova chvíľka svetla. Kolegyňa pomáha pri pôrode. Naša ošetrovatelka už nekričí, neplače, len oči má veľké a hlboké ako naša tma. Neleží sama, jej spoluležiaca sa ani nepohla z postele, je príliš unavená. Driemajúc leží vedľa rodičky. Dieťa sa narodilo do veľkého šalejúceho temna. „Dajte sem niečo, treba podviazať pupočnú šnúru!” Nieкто odtrhne kus šnúry z topánok. Koniec. Noc kráča ďalej cez naše šialenstvo, cez novozrodený život, cez umieranie i smrť. O dva dni mladú matku i s jej synom splynoali.

Lebo Osvienčim bol táborom smrti, a nie života. Milióny životov v ňom vyhasli, boli ušliapané, udupané. Keď sa tu raz

zrodil nový život, zrodil sa pre smrť, pre smrť vlastnú i pre smrť tej, ktorá nový život darovala.

Revír 1943/1944... Bloky dostali podlahu a čiastočne i vodu. Je viac lekárokov a ošetrovateľského personálu. Ale naše pacientky ďalej umierajú hladom, na flegmóny, škvrnitý týfus, na dyzentériu. Máme však trochu medikamentov a snažíme sa robiť, čo je v našej moci. A v našom tábore sa dejú divy: uzdravujú sa pneumónie i škvrnitý týfus, niekedy i sepsy a dyzentérie, ťažké omrzliny, amputované nohy sa pomaly hoja. Tieto úspechy zohrievajú, dodávajú nám silu a odvalu pracovať za najväčších ťažkostí a hroznej únavy. Lenže rekonvalescencia trvá vždy strašne dlho. Z čoho sa majú naše priateľky uzdraviť? Z pol litra brómovej polievky alebo z kúska chleba?

Lekár SS vstúpi do bloku. „Všetky židovské pacientky dolu z postelí!” Viem, čo to znamená, vieme to všetky. Moje pacientky si poslušne zobliekajú košele a defilujú nahé pred lekárom SS. Ide to šialeným tempom. Strácam orientáciu. Systém je totiž každý raz iný. Väčšinou si lekár ponecháva spisy odsúdených na smrť plynom, dnes to, zdá sa, robí opačne. Drží v ruke spisy tých, čo im dal milosť. Môj pokus schovať niektoré nemá zmysel. Odsúdila by som ich tým na smrť. No Nelly ešte nevie chodiť. Moja malá štrnásťročná Nelly má nekrotické palce od mrazu a ešte neboli zrelé na amputáciu. Okrem toho má svrab. Nemáme masti, nemohla som nič robiť. A svrab je absolútnou indikáciou smrti plynom. Génia sa niekoľko dní po kríze škvrniteho týfu kníše pred svojim sudcom s očami veľkými od strachu a námahy, cez Líviin obvaz preteká hnis, lekár-SS určite zbadá, že ide o hlbokú flegmónu. Božka omdlieva dva kroky pred svojim sudcom a Eva s veľkým, belasým pohľadom, chvejúcim sa strachom a nemou otázkou, usmievajúcim sa, prosebným i nenávidiacim, sa stretáva s pohľadom samozvaného sudcu. Zastaví sa trochu, čaká sekundu, jej polodetské prsia sa strmo dvíhajú a klesajú. I o jej osude sa rozhodlo. Jej spis ostáva

u nás. Eva sa ani nezachveje, len ešte raz sa snaží pohrdavým pohľadom opluť tú krásnu novú uniformu s krížom na prsiach. A potom pokojne ide do svojej postele.

Selekcia trvala asi desať minút. Išlo to tak rýchlo, že skoro ani jedna z pacientok nevie, aký osud ju stihol. Eva vie a mlčí. A ja to viem tiež. Zo stodvadsiatich pacientok stopäť rozsudkov smrti. Zatočí sa mi na chvíľu hlava. Ide predsa takmer o samé rekonvalescentky, ktoré už majú najťažšie dni za sebou. Ide o ženy, ktoré dni a noci zápasili, tento zápas vyhrali, a teraz... Eva, ktorá pribrala už niekoľko kíl a znova sa usmieva, Eva, ktorej srdce žilo dlho len z injekcií, Eva, ktorá prekonala škvorníku i záškrt, Eva... V našom revírnom bloku je ticho, pacientky zamĺkli hrôzou a neistotou. A predo mňa sa postavila istota, vyzývavo a tvrdo ako vysoký múr. Moje myšlienky sa udierali a skrvavili na tom strašnom nepoddajnom múre, no neprestali útočiť a zápasiť. Vtom sa zjavila Mala. Vedela už, čo sa na revíri dialo. V jej očiach, tvrdých a rozhodných, bola nemá otázka. Prezreli sme si mená odsúdených a rozdelili úlohy.

Popoludní vstúpila tlmočníčka Mala úradne k lekárovi SS a hlásila mu, že pani oberaufseherka ho žiada, aby väzňov tých a tých čísel škrtol z listiny pre SB, teda Sonderbehandlung (označenie pre splynovanie), keďže ide o blokové, štubové, kuričov sauny atď., teda o sily kvalifikované a potrebné pre tábor. Lagerarzt niekedy vyhovel, niekedy len čiastočne, ale nikdy mu neprišlo na um pochybovať o Maliných slovách. A Mala so zvyčajným „Häftling Nummer... bittet abtreten zu dürfen“ opustila lagerarza.

A tak boli dni až do revírneho transportu naplnené horúčkovitými intervenciami, premýšľaním a zúfalými zachraňovacími pokusmi. Mala neustávala. Okrem svojho obvyklého triku s oberaufseherkou snažila sa ešte osobne dosiahnuť, čo len mohla. Prosila, vymáhala, celé hodiny stála a čakala pred dverami lagerarza. Bola bledšia, pery mala suché od rozčúlenia.

A oči, oči prebodávali nenávisťou každú mihnúcu sa uniformu, nervózne a nepokojne plápolali a mlčali.

Táborové ošetrovatelky nemali postavenie ošetrovateliek z civilného života. Vykonávali málo ošetrovateľských prác. A predsa do určitej miery zrástli so svojimi pacientkami, hlavne s tými, čo ležali dlhší čas. Keď boli ťažko choré, umývali ich a krmili, naprávali im slamníky a večer sa s nimi zhovárali o domove, o tábore, o jedle, o tom, kedy sa skončí vojna.

Transport na revíri. Nervozita personálu vrcholí. Nik nepracuje. Nik neupravuje bloky. Mlčanie, skropené sporými slzami, chvejúce sa bezmocnosťou, vejúce plápolavým pohľadom. Motory. Uniformy, buchot čižiem, brána bloku sa rozletí a otvára cestu umierania. Povely, práskanie bičov skrvaví pochod smrti. Génia predstupuje nahá pred lagerarza: „Pán untersturmführer, už som po týfuse, som mladá, chcem pracovať, chcem žiť!“ Jej hlas stratil ľudský prízvuk, kričí, reve, gestikuluje, ukazuje na svoje nahé vychudnuté telo, jej páliace oči prebodávajú nehybnú postavu. Na tvári strašného sudcu sa nepohne ani sval. Potom malý pohyb palcom, tupý úder a pramienok krvi stekajúcej po kamennej dlážke. „Rascher mit den Muselmännern, vorwärts!“ So sklonenými hlavami, ako vo sne, vedú ošetrovatelky svoje pacientky, ktoré včera krmili, umývali, hladkali, odprevádzajú na smrť dievčatá, s ktorými snívali o konci vojny. Niektoré idú samy. Ale idú pomaly. Esesáci ich chytajú a hádžu na autá ako kusy železa, kopú ich okovanými čižmami do hláv, a tak niektoré už ani nepotrebnú plyn.

Večer civejú prázdne postele do polotemna blokov ako otvorené rany. Ošetrovatelky ich upravujú pre nové pacientky. Nájdu v nich nahryznutý kúsok chleba, zvyšok polievky, vreckovku alebo nejakú fotografiu. Automaticky to kladú na kopy a hádžu do smetí. A myslia na malú Nelly, na Líviu, na strašné prázdno, na páliacu žiaru, v ktorej dnes zhaslo toľko blízkych sŕdc.

Mala chodila často na revír. Prinášala nám lieky a pomôcky,